

KOSOVALI TÜRKLERİN SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI, EKONOMİK SORUNLARI VE TÜRKİYE'DEN BEKLENTİLERİ

*Tunca Poyraz TACOĞLU**

ÖZET

Çalışmada Kosova'da yaşayan Türklerin sosyo-ekonomik durumları, ekonomik sorunları, Türkiye ile geliştirdikleri ekonomik ilişkiler ve Türkiye'den beklentileri ele alınacaktır. Araştırma, sosyolojik araştırma metodolojisi çerçevesinde hem nicel hem de nitel verileri kapsayan uygulamalı bir çalışmadır. 15 Ocak-15 Mayıs 2006 tarihleri arasında Kosova'da dört ay kalınarak, 416 kişiye anket uygulaması yapılmış ve anket formuna paralel olarak hazırlanan görüşme formu Kosova'da aktif olarak çalışan Türk derneklerinin başkanları ile Kosova'daki tek Türk köyü olan Mamuşa Belediye Başkanı'na uygulanmıştır.

Bu bağlamda yapılan araştırma temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde; araştırma hakkında genel bir bilgi edinilmesini sağlayan araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırma yöntemi açıklanacaktır. Araştırmanın ikinci bölümünde Kosova'da yürütülen ekonomik faaliyetler değerlendirilecek; AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ve Birleşmiş Milletler raporlarına yer verilerek, çalışanların özel sektör ve kamu sektörüne göre dağılımı, işsizlik oranları ve işsizliğin yerleşim yerine göre dağılımı ele alınacaktır. Araştırmanın üçüncü bölümde ise, uygulanan anket ve görüşme formu sonucu ulaşılan bulgular değerlendirilecektir. Araştırmanın bu bölümünde araştırma grubunun kişisel özellikleri (yerleşim yeri, cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş ve meslek gruplarına göre dağılımları), etnik kimliklerinden kaynaklanan ekonomik sorun yaşayıp / yaşamadıkları, yaşadıkları ekonomik sorunların neler olduğu, haneye giren aylık gelirleri, temel uğraşları dışında ek gelir elde etme durumları, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım alma

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, tpoyraz@hacettepe.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

oranları, oturdukları evin mülkiyetinin kime ait olduğu, tasarruf yapma oranları ve tasarruflarını nasıl değerlendirdikleri, hane hakkında işsizlik durumu ile Kosova ve Türkiye'den beklentileri gibi ankette yer alan sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilecektir. Dernek başkanları ve belediye başkanı ile yapılan görüşmelerde ise Türkiye'deki hangi kurum ve kuruluşlarla ilişki içinde oldukları, Kosovalı Türklerin yaşadıkları ekonomik sorunların neler olduğu, soruna ilişkin olarak yapmış oldukları faaliyetler gibi konulara değinilecektir.

Uluslararası kurum ve kuruluşların hazırlamış olduğu raporlara göre, işsizlik, Kosova'da toplumun büyük kesimini etkileyen bir problem olmakla birlikte, küçük azınlık gruplarını orantısız etkilemiş bir problem olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmada etnik kimliğin, ekonomik sorunlarla ilişkisine de yer verilecektir. Kosova'da geçmişte yaşanan etnik çatışmalarda ekonomik sorunların önemli bir rol oynadığı düşünüldüğünde, ekonomik sorunların giderilmesi bugün için de önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kosovalı Türk, ekonomi, işsizlik, etnik kimlik, etnik grup, azınlık.

SOCIO-ECONOMIC STATUS, ECONOMIC PROBLEMS AND EXPECTATIONS FROM TURKEY OF KOSOVIAN TURKISH PEOPLE

ABSTRACT

The study is concerned with socio-economic status, economic problems and expectations from Turkey of Turkish people living in Kosovo. The study follows the sociological research methodology and employs both quantitative and qualitative data. During the period of January 15, 2006 and May 15, 2006 a survey questionnaire was administered to a total of 416 subjects in Kosovo. In addition to the survey questionnaire, an interview form that was developed in parallel to the survey questionnaire was administered to the presidents of the Kosovo-Prizren Turkish Teachers Association, The President of Pristina Truth Association and The Mayor of Mamuşa. The study has three major

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

sections. The first section includes general information about the study, its aims, its significance, and the method employed in the study. The second section that is concerned with the current state of economic activities in Kosovo includes the related reports of OSCE (The Organization for Security and Co-Operation in Europe) and the United Nations. It also includes a detailed description on the distribution of employees in terms of private sector and public sector, rates of unemployment and the distribution of unemployees based on their residence. In the third section, the data obtained through the survey questionnaire and interview form are analysed. The variables analysed in this section are as follows: demographical characteristics of the subjects (residence, gender, educational background, age, occupation), potential economic problems resulted from ethnic identity, the description of economic problems, annual income, additional income generating activities, social assistance provided through public institutions, accomadation, savings, unemployee family members, their expectations from their state and Turkey. The data obtained through the administration of interview form are about the relations with the associations in Turkey, economic problems faced in the country and their activities to solve economic problems.

International reports on the topic state that although unemployment is a significant problem that affects the majority of the Kosovo population, it seems to have more significant influences on the minority groups in the country. Therefore, the study deals with the relationships between ethnic identity and economic problems. Given that the past ethnic conflicts experienced in Kosovo have important effects on the current economic problems, solving these problems is very significant.

Key Words: Kosovian Turkish people, economy, unemployment, ethnic identity, ethnic group, minority groups.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Giriş

Çalışmada Balkanlar'daki Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Prizren ve Mamuşa bölgesi ele alınacaktır. Söz konusu bölgede, 1389 yılındaki I. Kosova Savaşı'ndan, 1912 yılındaki I. Balkan Savaşı'na dek askeri ve idari açıdan Osmanlılar hüküm sürmüşlerdir. Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi üzerine, bölgenin İslamlaşması'nın yanı sıra Osmanlı'nın uyguladığı iskân politikası ile Türkleşmesi söz konusu olmuştur. XIV. yüzyıl ortalarında Rumeli'ye geçen Osmanlılar, bölgeyi Türk nüfusla iskân ederek sistemli bir şekilde yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'dan Türk getirme politikası XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve Türkler, nüfusun %15'ini oluşturmuşlardır (Koro 1994). 1946 yılında ilan edilen Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, 1945-1980 yılları arasında Tito tarafından yönetilmiş ve Osmanlı döneminde bölgeye yerleştirilen Türklerin Yugoslavya tarafından resmen tanınması 1951 tarihinde mümkün olmuştur. Sosyalist Yugoslavya'da Türkler, Yugoslavya sınırları dışında anavatanı olan her halk gibi, bir milliyet olarak tanımlanmışlardır. 1974 Anayasası gereğince, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Slovenya ve Sırbistan olmak üzere altı anayasal cumhuriyeti bir araya getiren federal bir devlet oluşturulmuştur. Voyvodina ve Kosova ise iki özerk bölge olarak birleştirilmiştir. Tito'nun ölümünden sonra, 1987 yılında Miloseviç ulusal lider haline gelmiş, Sırbistan Komünist Birliği'nin başına geçmiştir. Böylece 1988'de Sırp Meclisi, Kosova'nın yetkilerini ciddi bir biçimde kısıtlayacak bir anayasa düzenlemesine girişmiştir. 1989 yılında Kosova'nın özerkliği fiilen silinmiştir; aynı yıl Rugova, Kosova'da resmen kurulan politik hareketin lideri olmuştur. 1990'da bölgede karışıklıklar baş göstermiş, 1992'de Sırbistan'ın toprak genişletmek için Bosna'ya savaş açmasıyla Kosova'daki Arnavutların durumu kötüye gitmiştir. 1995'te Amerikalıların Dayton'da hazırladığı uzlaşma, Kosova'daki Arnavutların durumunda hiçbir değişiklik yaratmamıştır. 1996'da ise Arnavutlara baskı iyice şiddetlenmiştir (Malcolm 1999, 404-409; Kut 2005, 226). Bu sürecin sonunda, 1999 yılının Mart aylarında Kosova'da savaş başlamış, NATO'nun hava saldırıları ile aynı yılın Temmuz ayında savaş sona ermiştir. Bu tarihten itibaren 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Parlemontosu'nun bağımsızlık ilan etmesine kadar Kosova, UNMIK (United Nation Mission In Kosovo) geçici yönetimi altında bulunmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu, Kosova'daki Türk nüfusun yoğun bir şekilde yaşadığı Prizren ve Mamuşa'daki Türklerin sosyo-ekonomik durumlarının, ekonomik sorunlarının ve Türkiye'den beklentilerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın önemi ve araştırma sahası olarak Kosovalı Türklerin seçilme nedeni, Kosova'nın jeopolitik önemi, buraların Balkan coğrafyasında Türklerin en yaygın olduğu ve Türkçenin en yoğun şekilde konuşulduğu yerlerden birisi olması, Türkiye Cumhuriyeti ile Kosovalı Türkler arasında yeni politikaların geliştirilebilmesi için orada yaşayan soydaşlarımızın tanınma ihtiyacı olması, onların sorunları, ihtiyaçları ve haklarına dikkat çekilmesi gerekliliği ve Kosovalı Türkler ile ilgili az sayıda bilimsel çalışma bulunmasıdır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın temel problemi ve bu probleme ilişkin alt problemleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Kosovalı Türkler, sosyo-ekonomik açıdan ne tür özellikler sergilemektedirler?
 - Kosovalı Türklerin, sosyo-ekonomik sorunları nelerdir?
 - Kosovalı Türklerin, sosyo-ekonomik sorunlarına yönelik olarak Türkiye ve Kosova'dan beklentileri nelerdir?
 - Kosova'da yaşayan etnik bir grup olarak kabul ettiğimiz Kosovalı Türklerin, etnik kimliklerinden kaynaklanan sosyo-ekonomik problemleri nelerdir?

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosovalı Türklerden oluşmaktadır. Kosova'nın nüfusu hakkında güvenilir bilgilerin olmaması, araştırmanın evreni hakkında kesin sayıya ulaşmamızı engellemektedir. Bu nedenle örneklem seçiminde tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme 142 kadın, 169 erkek olmak üzere 311 kişi Prizren'de yaşayan; 41 kadın, 64 erkek olmak üzere 105 kişi Mamuşa'da yaşayan Türk olmak üzere toplam 416 kişiden oluşmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

Araştırmanın uygulama aşamasında konuyla ilgili verilerin toplanması için 15 Ocak-15 Mayıs 2006 tarihleri arasında bölgede dört ay kalınarak, Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türklere "anket" tekniği uygulanmıştır. Uygulanan anket formu, 84 sorudan oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen ham veriler, SPSS programına girilerek frekans (f) tabloları; durum saptamasına yönelik betimsel verilerin analizinde tek yönlü tablolar şeklinde oluşturulmuştur. Oluşturulan tabloların yüzde yorumları yapılarak, araştırmanın kuramsal çerçevesi bağlamında yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada, anket formuna paralel olarak hazırlanan görüşme formu Kosova Türk Öğretmenler Derneği (KTÖD) ve Priştine Gerçek Derneği Başkanları ile Mamuşa Belediye Başkanına uygulanmıştır. Uygulanan verilerin deşifre edilmesi ve yorumlanmasıyla birlikte, ankette elde edilen sonuçlar desteklenmiş ve böylece konu hakkında derinlemesine bilgi edinilmiştir.

2. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

2.1. Etnik Grup-Azınlık

Etnik grup kavramına netlik kazandırmak için öncelikle, etnik gruplarla ilgili yapılan sınıflandırmalara değinmemiz gerekmektedir. Bunlardan ilki "birincil ve ikincil etnik grup", ikincisi ise "halk topluluğu" ile "milliyet" ayrımıdır. Çalışmamız açısından bizi en çok ilgilendiren üçüncü grubu oluşturan, "azınlık" ve "çoğunluk" etnik gruplarıdır. Sosyolojik anlamda, azınlık ve çoğunluk kavramları sayılara değil, güce bağlı bulunmaktadır. En basit anlamıyla, iki kavram arasındaki fark, bir toplumda gücü elinde bulunduran ve bulundurmeyen topluluklardan kaynaklanan fark ile aynıdır. Etnisite kavramı genellikle azınlık kavramı ile karıştırılmakta ve tüm etnik gruplar azınlık olarak görülmektedir. Bu şekilde, çoğunluk grupları etnisite kavramından farklı olarak düşünülmemekte ve bu yüzden toplum genelinin hangi kültüre bağlı olduğunu kestirmek zorlaşmakta ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerinin anlamı gitgide daha karmaşık bir hal almaktadır. Etnik gruplar kendilerine özgü birtakım ayırdedici nitelikler taşımaktadırlar; etnik özellikler daha çok kültürel unsurlar tarafından tayin edilmektedir. Etnik grubu ötekilerden ayırt eden bu kültürel özellikler aynı zamanda, etnik grubun kültürel kimliğini oluşturmaktadır. Etnik grupların kendileri de konuya bu açıdan yaklaşmakta ve diğerlerinden ırk, dil, din, milliyet

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ve kültürel açıdan farklı olduklarını savunmaktadırlar (Isajiw 1993, 411-418).

Bu anlamda Modern Sosyoloji Sözlüğü'nde de etnik grup "ortak bir kültür geleneğini ve büyük bir toplumun içinde altgrup olarak var olmanın getirdiği kimlik duygusunu paylaşan grup" (Theodorson ve Theodorson 1969) olarak tanımlanmıştır.

Etnisite üzerinde uzman olan Smith (1986) bir grubu "etnik cemaat" kategorisine koymadan önce altı koşulun (grubun kendisine verdiği isim, ortak ata inancı, paylaşılan tarihsel bellek, ortak kültür, belli bir toprak parçasına bağlılık, bireylerin kendilerini tek bir etni olarak görmeleri) yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Belirtilen bu özellikler, etnik grup kavramıyla ilgili tanım çeşitliliğine rağmen, etnik grupların temel özellikleriyle ilgili bir uzlaşma sağlanmış olduğunu göstermektedir.

Azınlık kavramı ise, hukuken ve siyasal olarak en sorunlu kavramlardan birisidir ve üzerinde anlaşılmiş tek bir azınlık tanımı yoktur. Oran (2000, 66), azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir. Sosyolojik bakımdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğun var olması gerekir. Çoğunluk ise, "egemen kültür" (Anar 1997, 8) anlamında kullanılmaktadır.

Azınlık kavramı, sosyal ve politik literatürde, belli bir devletin sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin, o toplumun geri kalanları karşısındaki konumu ile her iki kesim arasındaki toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve diğer ilişkileri, bu ilişkilerin içeriğini, konumlanışını ve biçimini anlatan bir durumdur (Sevimli 2000, 30).

Hukuksal bakımdan şimdiye dek yapılan en önemli azınlık tanımı ise, Caporti (1979)'ye aittir. Ona göre azınlık, "devleti oluşturan toplumun geri kalan kesimine nazaran sayı olarak aşağıda bulunan, hakim pozisyona sahip olmayan, mensupları söz konusu devletin vatandaşı olan, ancak etnik, din yahut dil özellikleri ile toplumun diğer kesiminden ayrılan, aralarında en azından zımnî olarak kendi kültürlerinin, geleneklerinin, dil ve dinlerinin korunmasına yönelik dayanışma duygusu bulunan bir grup" olarak tanımlanmıştır.

Azınlık himayesinin devletlerin egemenliklerini sınırlaması anlamını taşıması, devletleri mümkün olduğu kadar az sayıda grubu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

azınlık olarak tanımayla sevk etmektedir (Arsava 1993, 42). Yakın bir geçmişe kadar UNMIK yönetimi altındaki Kosova'da da anayasal çerçevede ve uygulamada ulusal azınlık ifadesi düzenli olarak kullanılmamakta, azınlık yerine topluluklar ifadesi tercih edilmektedir. Buna göre Kosova'daki topluluklar genel olarak Kosova Arnavutları, Kosova Sırları, Türkler, Boşnaklar, Goranlılar, Torbeşler, Romlar, Aşkaliler, Mısırlılar ve Hırvatlar'dır (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, 15 Mayıs 2001).

2.2. Etnik Kimlik

Etnos; tarihsel topluluk bağlamında kültürel farklılıklara yapılan vurgusundan dolayı kimlik ile birlikte anılan özelliğe sahiptir. Kimlik; kolektif aidiyetlerden, arzularından, hayallerden, kendini tanımlamadan, hayat karşısında duruşu belirten niteliklerden oluşan bütündür (Çakılıkkoyak 2005, 35-36). Isajiw (1990) de etnisitenin, bireysel düzeyde bireye bağlılık duygusu ve kimlik kavramını kazandıran sosyo-psikolojik bir süreç olduğunu belirtmektedir. Etnik kimlik, insanların etnik oluşum kaynağına göre, kendilerini psikolojik olarak bir ya da daha fazla sosyal sistemle ilişki içinde görmeleri ve diğer insanları da bu sistemlerle ilişki içinde veya dışında konuşturılmaları olarak tanımlanabilir.

Bu anlamda Isajiw (1993, 414) etnik kimliğin dışa vurulan özelliklerini (objektif yönünü) ve içsel unsurlarını (subjektif yönünü) ayırt etmektedir. Etnik kimliğin dışa vurulan özellikleri, kültürel ve sosyal düzeyde gözlemlenebilir davranışları ifade eder. Bunlar; etnik bir dili konuşmak, etnik gelenekleri sürdürmek, aile ve arkadaşlık gibi bireysel düzeydeki etnik ağlara katılmak, kilise, okul ve medya gibi etnik kurumsal organizasyonlara katılmak, etnik birlik ve derneklere katılmak ve piknik, konser, kamuya açık dersler, danslar gibi etnik organizasyonlar tarafından sponsorluğu yürütülen faaliyetlerdir. Etnik kimliğin içsel unsurları ise imaj, fikir, tavır ve duygulara dayanmaktadır. Ancak bütün bunlar tabi ki dışa vurulan davranışlar ile yakından ilişkilidir.

2.3. Kültür

Isajiw (1993, 411), etnisite kavramının doğasına yaklaşımın kültür farklılığı üzerinden olduğunu ileri sürmektedir. Kültür, burada geleneksel olarak yapılagelen antropolojik tanımındaki gibi bütün bir hayat tarzını kapsamaktadır. Ancak, bütün bir hayat tarzı, her ne kadar günlük alışkanlıkları kapsasa da, sadece basit düzeyde günlük alışkanlıkları ve gelenekleri ifade etmez. Bütün bir hayat tarzı, belirli bir grubun yaşadığı eşsiz bir tarihi tecrübeyi ifade etmektedir. Kültür

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bu tarz bir tecrübeyi sembolik unsurlara dönüştürebilen bir sistemdir. Bir kültürü oluşturan unsurların diğer kültürü oluşturan unsurlardan ne kadar farklı olduğu çok büyük bir önem taşımamaktadır. Belirli bir gruba ait kültürün bir diğerinden farklı olması o grubun yaşadığı tarihsel tecrübenin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kültürün ürünü ise başka hiçbir topluluğa tıpatıp benzemeyen eşsiz bir insan topluluğudur. Etnisite kavramının doğasını anlamak için kültür kavramı üzerine yaptığımız vurgu, kendilerini belirli bir etnik grubun parçası olarak gören kişilerin geçmişte şu ya da bu şekilde belirli bir kültürü paylaşmış olduğunu ifade etmektedir.

Taylor'un klasik tanımına göre kültür; "bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, din, örf ve adetler ile maddi dünyayla uğraşmanın tekniklerinin toplamıdır; kısacası insanın bir topluluk üyesi olarak edindiği tüm alışkanlık ve becerileridir (Aktaran Güvenç 1999). Boas (1938, 1940) ise kültürü, sosyal bir grubu meydana getiren bireylerin doğal çevreleri, başka gruplar, kendi gruplarının üyeleri ve bizzat kendileriyle ilgili toplu ve bireysel davranışlarını karakterize eden zihinsel ve fiziksel tepki ve etkinliklerin toplamı olarak tanımlar. Sayılan tüm unsurları içeren, ancak bunların her birisinden ve hepsinden daha fazla bir şey ifade eden, bu özelliğiyle diğer tüm aidiyetlerden daha kapsayıcı, daha sürekli olan kültür, bu açıdan etnik grupları değerlendirirken öncelik verilecek unsurlardan birisidir.

3. Prizren ve Mamuşa'da Yürütülen Ekonomik Faaliyetler

Prizren'de yürütülen ekonomik faaliyetlere baktığımızda; 1 Mart 2002 tarihi itibarıyla Prizren Belediyesi'ne kayıtlı 33.013 kişinin, 21.499'u herhangi bir işte çalışmakta iken, 18.640'ının işsiz olduğu dikkat çekmektedir. Çalışanların 12.371'i özel sektörde, 4.341'i sosyal sektörde ve 4.787'si kamu sektöründe çalışmaktadır. Kamu sektöründe, çalışan kişi sayısı açısından ilk sırada eğitim, ikinci sırada sağlık ve üçüncü sırada Kosova Polis Servisi (KPS) gelmektedir. Özel sektörde ise çalışanların %41'i endüstriyel sektörde, %24.6'sı toptan ve perakende satışta, %20'si hizmet sektöründe ve %13.4'ü ise inşaat sektöründe çalışmaktadır. Bunun yanı sıra özel sektörde çalışan kişi sayısının 12.371 kişiden daha fazla olduğu; sokak satıcıları, evde çalışanlar ya da inşaat işinde çalışanların vergiden muaf olmak için kendilerini kaydettirmedikleri tahmin edilmektedir. Benzer olarak işsiz sayısının da kayıtlı olandan daha fazla olduğu; işsizlerin iş bulma umutları kalmadığı için kendilerini kaydettirmedikleri tahmin edilmektedir. İşsizlerin %40'ı köylerde yaşarken; %60'ı şehirde yaşamaktadır (Birleşmiş Milletler Development Agenda, 2002: 13-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

14). Savaş sırasında iltica etmiş olanların 2001 yılından itibaren, Prizren'e tekrar dönmeleri de şehirdeki işsizlik oranını arttırmıştır.

Günümüzde Kosova'da yaşanan temel ekonomik problem, işsizliktir. BM'in hazırlamış olduğu Gölge Raporu (2005) işsizliği, toplumun büyük kesimini etkileyen bir problem olarak görmekle birlikte, küçük azınlık gruplarını orantısız etkilemiş bir problem olarak değerlendirmektedir. Rapora göre, azınlıkların iş konusunda yüzyüze olduğu problemlerden birisi, belirli bölgelerde işverenlerin gerek gördüğü dil yeterliliğinden kaynaklanmaktadır. Türk topluluğunun KPS'nde ve Kosova Koruma Ordusu'ndaki (TMK) temsili göz önüne alındığında durum hiç tatmin edici düzeyde değildir. Buna örnek olarak Türk topluluğunun yaşadığı ve halkın büyük bir kısmının tarımla uğraştığı Prizren'e bağlı Mamuşa Köyü verilebilir. Kosova parlamento üyesi Rifat Krasniç, Mamuşa'daki gençlerin hemen hemen %100'ünün işsiz olduğunu belirtmiştir. 2002 senesinde Mamuşa'da liseden mezun olan 300 ve üniversiteden mezun olan 10 kişi işsizdir ve yakın bir gelecekte iş bulacaklarına inanmamaktadırlar. Mamuşa'dan 45 genç, Kosova Polis Koleji'nin cesaretlendirmesiyle, polis okuluna başvurdukları halde, giriş sınavının Arnavutça ya da Sırpça yapılması; Mamuşa'daki gençlerin ise Türkçe eğitim alması ve giriş sınavının Arnavut ve Sırp tarihiyle ilgili olması nedeniyle, hiçbir Türk aday giriş sınavını geçip polis okuluna kayıt olamamışlardır ki, bazı adaylar bu dilleri bildikleri halde bu dillerdeki terminoloji eksiklikleri sınavı kazanmalarını engellemiştir. Azınlıkların iş problemlerine ek bir problem ise, iş ilanlarının çoğunun Arnavutça olmasıdır.

Bunun yanı sıra mahkemelerde tercüman, avukat gibi Türk elemanlarında da eksiklik vardır; insan hakları kuruluşlarında ve diğer uluslararası organizasyonlarda da durum benzerdir. Kosova'daki azınlıklarla anlaşmalar yapan değişik kurumlarda, yeterli miktarda profesyonel Türk eleman yoktur. Bu durum özellikle Kosova'daki Türk topluluğu ile ilgili bilgilendirici raporların hazırlanmasında olumsuz bir rol oynamaktadır. Türk eleman eksikliği, azınlıklarla ilgili hazırlanan raporların, buradaki azınlıkların gerçek durumlarını temsil etmemesine neden olmaktadır (Gölge Raporu 2005).

Benzer olarak Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005, 12-14) da bireylerin hangi topluluğa mensup olduğu bilgilerinin belediye düzeyinden başlayarak, eğitimde ve iş verme alanlarında farklı bağlamlarda toplandığını kaydetmiştir. Yargıçlar ve personel dahil olmak üzere, adalet sisteminde azınlık topluluklarına ait çalışan kişilerin sayısı orantıdan çok daha azdır. Bu durum, azınlık topluluklarının adli sisteme

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

güvenlerini güçleştirmektedir. Bunların sonucunda, Danışma Kurulu, birçok alanda Kosova'da azınlık topluluklarına ait olan kişiler için tam ve etkili eşitliği elde etmenin hala uzak olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra Danışma Kurulu, Kosova'daki iş verme konusunda genel ekonomik durumun içler acısı olduğunu ve hatta Arnavutlar arasında da işsizlik oranının yüksek seviyede olduğunu bildiği halde, azınlık topluluklarına ait olan kişiler için bu durumun özellikle zor olduğunu farkındadır.

Hem anket uygulama sırasında yapılan görüşmelerde, hem de gündelik hayat içinde yapılan sohbetlerde Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türklerin halen etnik kimliklerinden ötürü işe alınmada sıkıntı yaşadıklarını; hatta çocuklarını ilerde iş bulabilmeleri için Arnavutça eğitim veren okullara gönderdiklerini belirtmişlerdir. Kosova'da eğitim görülen dilin, etnik kimliğe etkisi göz önüne alındığında, bu durumun uzun vadede asimilasyona yol açacağını belirtebiliriz. İşsizliğin boyutlarının bu denli büyük olmasında savaş ekonomisi de etkili olmaktadır.

Prizren'de yaşayan Türkler ve diğer etnik grupların ekonomik sorunlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla, AGİT Kosova Mısyonu Demokratikleşme Bölümü (2002, 15)'nün yapmış olduğu araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır. Söz konusu araştırmada karşılaşılan ekonomik sorunlar, "kamu hizmetleri" başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre bazı Türk grupları haricinde, tüm topluluklar belediye binalarının erişilebilir olduğunu kabul etmişlerdir. Kamu hizmetleri ise genel olarak "zayıf" bulunmuşsa da, daha çok Türk ve Goralı azınlık grupları kendilerine sunulan kamu hizmetlerini daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Aşağıdaki tabloda, Prizren bölgesinde yaşayan azınlık topluluklarının belirtilen kamu hizmetlerini nasıl değerlendirdikleri sunulmaktadır:

Tablo 1: Prizren'de Yaşayan Azınlık Topluluklarının Kamu Hizmetlerini Değerlendirmeleri

Azınlıklar	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su sağlanması	Çöp yönetimi	Şehir içi yollar	Şehir içi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Boşnaklar	2.18	3.23	2.65	3.40	3.33	2.67	2.24
Goralılar	1.47	1.70	1.43	1.27	1.27	1.77	1.57
Romlar	1.55	3.07	3.29	2.42	2.42	2.42	2.37
Türkler	1.45	1.97	1.9	1.87	1.87	2.4	1.45

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre, öncelik verilen kamu hizmetleri alanı; sürdürülebilir ekonomik kalkınma olarak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

nitelendirilmiştir. Prizren’de yaşayan Türk topluluğu hayat şartlarının düzelmesini sağlayacak bazı pratik çözüm arayışları içerisinde. Toplantılara katılanların çoğunluğu çalışıyor olmasına rağmen - özellikle genç nesiller için- “işsizlik”, topluluğun temel endişesi olarak ifade edilmiştir. Gelişme sürecinde diskriminasyondan sakınmanın gerektiği dile getirilmiş ve geçmişte görülen diskriminasyonu önlemenin takviye edilmesini talep etmişlerdir. Bununla birlikte su sağlanması, gençlik merkezi, sağlık merkezleri, yolların onarım ve inşası, çöplerin toplanması ve kendi adalarında üniversite düzeyinde eğitim imkanlarının sağlanması önemli endişeleri arasında yer almaktadır.

Savaştan önceki yıllarda Prizren’de kırk dört tane endüstriyel firma ve tarımsal kooperatif faaliyettedir. Bunlardan en önemlileri; Printeks (tekstil), Progress (sentetik iplik), Progress-Export (gıda ve tarım kooperatifi), Famipa (mutfak malzemesi ve yapay mücevher), Maji (metal), Elan, Unimont (inşaat), Filigran (gümüş, kuyumcu), Farmakos (ilaç), Komuna (ayakkabı) fabrikaları ve şirketleri idi. Buralarda savaştan önce tahminen 15.000 civarında kişi çalışmakta iken, savaş sonrası süreçte kapasitenin %10-60 oranında azaltılması hem çalışan kişi sayısını 7.500 kişiye indirmiş, hem de üretimde azalmaya yol açmıştır (UN Development Agenda 2002, 15). Bunun yanı sıra özelleştirmenin hatalı uygulanması (fabrikaların UNMIK’in denetimi altında değerinden daha düşük fiyata satılması gibi) da ekonomik sorunları arttırmıştır.

Mamuşa’da ise halkın temel geçim kaynağını tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Mamuşa’da halkın %88’i tarımcılıkla uğraşmaktadır (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006). Halkın en büyük problemi işsizliktir, 700/800 kişi (Bütüç bu sayıyı 2000’in üzerinde vermektedir) arasında işsiz genç nüfus bulunmaktadır. Köyde bulunan fabrikalar şu şekildedir: üç tane un fabrikası, iki tane dokuma (çuval) fabrikası, bir tane oto cam fabrikası, bir tane odun kasa fabrikası, bir tane tavuk çiftliğidir (www.kosovamamusa.com).

Mamuşa Belediye Başkanı ile yapılan görüşmeden (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006) aktarılan bilgiler, Mamuşa’daki ekonomik faaliyetler ve bu alandaki sorunlarla ilgili fikir vericidir. Belediye olarak amaçlarının, halka hizmet etmek olduğunu belirten Bütüç, ağırlık verdikleri konuların tarımcılık ve hayvancılık olduğunu ifade etmiştir. Ona göre önemli olan, bunları aktif hale getirmek, günün şartlarına uyarlamaktır. Ancak hem Kosova’nın, hem de Mamuşa’nın ekonomik durumu buna imkan vermemektedir. Tarımcılıkta en önemli sorun, Mamuşa’da sulama sisteminin mevcut olmamasıdır. Hayvancılıkla ilgili olarak ise Bütüç, Mamuşa’da

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

herkesin evinde ahır ve bir-iki baş hayvanının muhakkak olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra kooperatifçilikle ilgili olarak Bütüç, Mamuşa'da kooperatifçiliğe Kosova Savaşı'ndan epey önce, özellikle 1970'li yılların komünist Yugoslavya'sında önem verildiğini günümüzde ise kooperatifçiliğin ortadan kalktığını belirtmektedir. Mamuşa'nın ekonomik sorunlarına çözüm getirilmesi için neler yapılması gerektiği sorulduğunda; Kosova Savaşı'ndan sonra Mamuşa'ya yatırım yapılmadığını belirten Bütüç, özellikle Türk iş adamlarının ortama uygun (tarımla ya da seracılıkla ilgili) işyerleri açmalarını, yatırım yapmalarını önermektedir. Ona göre yapılan destekler, Türklerin Kosova'daki 500 yıllık tarihlerini, 1500 yıla uzatmak açısından önem taşımaktadır. Mamuşa'ya bu desteğin verilmesinin oynadığı bir başka rol ise, Mamuşa'nın Kosova'da biricik Türk köyü olması ve Kosova-Türkiye arasında bir köprü işlevi yerine getirmesidir.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Örneklem Grubunun Kişisel Özellikleri

Örneklem grubunun %74.8'i Prizren'de, %25.2'si ise Mamuşa'da yaşamaktadır. Örneklemin cinsiyete göre dağılımına baktığımızda ise; %44'ü kadınlar, %56'sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Örneklem grubunun en fazla yer aldığı yaş grubunu %17.5 oranıyla 45-49 yaş grubu oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 40-44 (%16.3), 35-39 (%16.1), 30-34 (%14.2), 50-54 (%11.7), 25-29 (%7.5), 55-59 (%6.3) ve 60-64 (%4.6) yaş grupları izlemektedir. En alt ve en üst yaş gruplarını oluşturan 20 yaş ve altı ile 65 yaş ve üstü yaş grupları ise %2.9'luk oranla en son sırada yer almaktadırlar. Genel olarak bakıldığında örneklem grubunun eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Örneklemin yarıdan fazlasının (%53.2) lise mezunu olduğu görülmektedir. Lise mezunlarını %24.8 oranı ile yükseköğretim mezunları izlemektedir. Örneklem grubunda lisanüstü mezunlarının (%0.7), okuma yazma bilmeyenlerin (%0.2) ve herhangi bir okula gitmeyip, yalnızca okur-yazar olanların (%1.4) oranı ise düşüktür. Bunun yanı sıra örneklemin %18'i ilköğretim ve %1.7'si ise ortaokul mezunudur.

Örneklem grubunun meslek gruplarına göre dağılımına baktığımızda; %23.8'i ev hanımı, %19'u memur, %16.8'i serbest meslek, %11.8'i esnaf ve zanaatkar, %11.3'ü vasıflı ya da vasıfsız işçi, %10.1'i toprak sahibi ya da çiftçi, %2.4'ü emekli, %1.2'si öğrenci ve %0.7'si üreticidir. Örneklemin %2.9'u ise herhangi bir yerde çalışmamaktadır. Etnik grupların belirli meslek kategorilerinde yoğunlaşması (Barth 2001; Isajiw 1993; Andrews 1992) yönündeki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kuramsal beklentiye karşın, Kosovalı Türklerin meslek dağılımına baktığımızda böyle bir bulguya ulaşılmadığı görülmektedir.

4.2. Sosyo-Ekonomik Düzey

Sosyo-ekonomik düzey başlığı altında araştırma grubumuzu oluşturan Kosovalı Türklerin hanelerine giren aylık gelirleri, temel uğraşları dışında ek gelir elde etme oranları, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım alıp/almadıkları, oturdukları evin mülkiyeti ve evde kimlerle yaşadıkları, çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görüp/görmedikleri, gelir durumlarını diğer ailelere göre nasıl değerlendirdikleri, kazandıkları parayı harcama şekilleri, tasarruf yapma oranları, hane hakkında işsizlik durumu, etnik kimlikten kaynaklanan sorunlarının neler olduğu ile Türkiye ve Kosova'dan beklenti konuları gibi hususlar betimleyici analizlerle ortaya konulacaktır. Ekonomik sorunların etnik gruplar arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediği ve gerginliği arttırdığı düşünüldüğünde, bir etnik grup olarak Kosovalı Türklerin ekonomik durumlarının gözler önüne serilmesi araştırma açısından önem taşımaktadır.

Tablo 2: Haneye Giren Aylık Gelir

	Sayı (f)	Yüzde (%)
200 Euro'dan az	170	40.9
200-400 Euro	180	43.3
400-600 Euro	41	9.9
600-800 Euro	9	2.2
800-1000 Euro	9	2.2
1000 Euro ve üstü	7	1.7
Toplam	416	100.0

Haneye giren aylık gelir oranları açısından değerlendirildiğinde örneklemin gelir durumlarının çok iyi olmadığı görülmektedir. Ancak bu değerlendirmeyi yaparken temkinli olmakta yarar vardır. Araştırmacının Türkiye'den geldiğinin anket uygulanan Kosova Türkleri tarafından bilinmesi ve Tablo 15'den de görüleceği gibi yarıya yakınının (%44.2) Türkiye'den maddi destek beklediklerini belirtmelerinin, haneye giren aylık gelirlerini daha düşük göstermelerine neden olabileceği göz önüne alınmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Tablo 3: Temel Uğraş Dışındaki Ek Gelir Durumu

Yok	312	75.0
Ticaret	46	11.1
Gayri menkul	27	6.5
40 Euro emeklilik parası	13	3.1
Ek iş	7	1.7
Cevapsız	11	2.6
Toplam	416	100.0

Örneklemin %75'inin temel uğraş dışında gelir kaynağı yoktur, %11.1'i temel uğraşları dışında ticaretle uğraşmakta, %6.5'i gayrimenkulden (kira geliri) kazanç sağlamakta, %3.1'i emeklilik maaşı almakta ve %1.7'si ise ek iş yapmaktadır.

Tablo 4: Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kurumundan Yardım Alma Durumları

Almıyor	344	81.7
Çalışma primi	44	10.6
Hastaneden sigortalı	4	1.0
NATO	2	0.5
Sigortalı	10	2.4
Cevapsız	12	2.9
Toplam	416	100.0

Örneklemin büyük bir oranı (%81.7), herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almadıklarını belirtmişlerdir. Yardım aldığını söyleyenlerin (%13.5) ise almış oldukları yardımlar şu şekildedir: çalışma primi (%10.6), çalışmakta oldukları kurumun (%2.4) ya da hastanenin (%1) yapmış olduğu sigorta ve NATO (%0.5) yardımınıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Tablo 5: Oturulan Evin Mülkiyeti

Kendime	89	21.4
Babama	146	35.1
Anneme	11	2.6
Eşime	86	20.7
Oğluma	1	0.2
Kardeşime	2	0.5
Kayınpederime	67	16.1
Kayınvalideme	2	0.5
Akraba	2	0.5
Kira	10	2.4
Toplam	416	100.0

Örneklemin %35.1'inin oturdukları evin mülkiyeti babalarına, %21.4'ünün kendilerine, %20.7'sinin eşlerine, %16.1'inin kayınpederlerine, %2.6'sının annelerine, %0.5'inin kardeşlerine, %0.5'inin kayınvalidelerine, %0.5'inin akrabalarına ve %0.2'sinin ise oğullarına aittir. Örneklem grubu içerisinde kirada oturanların oranı (%2.4) oldukça düşüktür. Oturulan evin mülkiyetinin aile büyüklerinde olmasının toplam %54.3 gibi yüksek bir oranda olması, baba soyuna dayanan geleneksel geniş aile yapısıyla ilişkilidir.

Kirada oturanların az sayıda olması ise, hem aile yapısıyla hem de Prizren'de kiralardan maaşa göre oldukça yüksek olmasıyla açıklanabilir. Ev kiralarnın 100 Eurodan başladığı ve öğretmenin 200, uzman doktorun 220, hemşirenin ve polisin 150 Euro civarında maaş aldığı göz önüne alındığında kirada oturanların az sayıda olması şaşırtıcı değildir.

Tablo 6: Evde Kimlerle Yaşadıkları

Sadece eşim ve ben	107	25.7
Erkeğin anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile	215	51.7
Kadının anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile	5	1.2
Annem veya babam vefat etti	89	21.4
Toplam	416	100.0

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Daha önce de belirtildiği gibi, örneklemin oturdukları evin mülkiyetinin çoğunlukla aile büyüklerinde olması, Kosovalı Türklerin aile yapısı ile açıklanabilir. Kosovalı Türklerin aile yapısı değerlendirildiğinde; örneklem grubunun yarısından fazlasının (%51.7) evde erkeğin anne-babası ve bekar/evli kardeşleriyle, %1.2'sinin ise kadının anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile yaşadıkları görülmektedir. Evde aile büyükleriyle yaşamayanların oranının %25.7 gibi küçük bir oran olduğu (anne veya babası vefat edenlerin oranının %21.4 olduğu da göz önüne alındığında) dikkat çekmektedir. Aile yapısıyla ilgili olarak ortaya çıkan veri, Kosovalı Türklerde “tek-çizgili baba soyuna dayanan, iki veya daha fazla çekirdek aile biriminin aynı konut içinde yaşadığı geleneksel geniş aile yapısının” (Patai 1970: 133) yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma süresince gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerde ve yapılan görüşmelerde de, evlenen erkeğin, eşini baba evine getirme geleneğinin yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Anne-baba, yeni evlenen oğulları için, kendi evleri içinde ayrı bir yaşam alanı ayırmaktadırlar. Görüşmeler sırasında bunun nedenleri sorulduğunda, Kosova'daki ekonomik durumun (kiralara yüksek olması) etkili olduğu belirtilse de, asıl nedenin anne-baba yaşlandığı zaman evlatlarının ve gelinin onlara bakması olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 7: Çocuklarını İlerde Yaşlılık Güvencesi Olarak Görüp/Görmedikleri

Evet	164	39.4
Hayır	84	20.2
Fikrim Yok	160	38.5
Cevapsız	8	1.9
Toplam	416	100.0

Kosovalı Türklerin ekonomik durumlarını ortaya koyabilmek için örneklem grubuna “çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görüp, görmedikleri” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre örneklemin %39.4'ü çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görmekte, %38.5'i bu konuda herhangi bir fikri olmadığını belirtmekte ve %20.2'si ise çocuklarını yaşlılık güvencesi olarak görmemektedir. Çocuklarını yaşlılık güvencesi olarak görenlerin yüksek bir orana sahip olması, Kosovalı Türklerin maddi durumlarının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

çok iyi olmaması ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almamalarının, çocuğun ekonomik değerini yükselttiğini ve ebeveynlerin yaşlılıklarında çocuktan maddi katkı bekledikleri yönündeki çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Kağıtçıbaşı 1991).

Tablo 8: Diğer Ailelere Göre Gelir Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri

Çok iyi	22	5.3
İyi	89	21.4
Orta	243	58.4
Kötü	57	13.7
Çok kötü	5	1.2
Toplam	416	100.0

Örneklemin yarısından fazlası (%58.4) diğer ailelere göre gelir durumlarını orta, %21.4'ü iyi, %13.7'si kötü, %5.3'ü çok iyi, %1'ise çok kötü olarak değerlendirmiştir.

Tablo 9: Kazanılan Paranın Nerelere Harcandığı

Kazanılan Paranın Nerelere Harcandığı		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Çocukların Eğitimine Harcarım	f	151	-	-
	%	36.2	-	-
Evin ihtiyaçlarını karşılarım	f	167	98	-
	%	40.1	23.5	-
Kendi ihtiyaçlarımı karşılarım	f	15	23	26
	%	3.6	5.5	6.2
Aile ve akrabalarımın yardım ederim	f	4	2	20
	%	1.0	0.5	4.8
Eşime veririm	f	4	3	9
	%	1.0	0.7	2.2
Tasarruf yaparım	f	8	5	10
	%	1.9	1.2	2.4

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Yatırım yaparım	f	14	2	2
	%	3.4	0.5	0.5
Diğer	f	21	-	-
	%	5.0	-	-
Fikrim Yok	f	32	283	348
	%	7.7	68.0	83.6
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklemden kazandıkları parayı en çok nerelere harcadıkları konusunda üç tercih yapmaları istenmiş, bunun önem derecesine göre sıralanmasına dikkat edilmemiştir. Tablodan da görüldüğü gibi örneklemin kazandıkları parayı en çok harcadıkları yerler; %40.1 ev ihtiyaçları, %36.2 çocuklarının eğitimi ve %3.6 kendi ihtiyaçlarıdır. Örnekleme “tasarruf yapıyor musunuz?” şeklinde soru yöneltildiğinde; %70.9’u tasarruf yapamadıklarını belirtmişlerdir ki, tasarruf yapamayanların oranının yüksek olması, gelir durumlarının çok iyi olmadığı yönündeki bulguyu destekler niteliktedir.

Tablo 10: Hane Halkında İşsizlik Durumu

Evet	233	56
Hayır	182	44
Toplam	416	100.0

Örneklemin %56’sının hanesinde iş arayan birey varken, %44’ünün hanesinde iş arayan birey bulunmamaktadır. Hanesinde iş arayanların oranının yarıdan fazla olması (%56), işsizliğin Kosova Türkleri için ciddi bir problem teşkil ettiğine işaret etmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Tablo 11: Etnik Kimliklerinden Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları

Evet	276	66.3
Hayır	138	33.2
Cevapsız	2	0.5
Toplam	416	100.0

Örneklemin yarısından fazlası (%66.3) etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşadıklarını, %33.2'si ise yaşamadıklarını belirtmiştir.

Tablo 12: Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorunları

Sorunlar		1. tercih	2. tercih	3. tercih
İşsizlik	f	115	15	14
	%	27.6	3.6	3.4
Mesleki kariyerde yükselme	f	28	62	14
	%	6.7	14.9	3.4
Sosyal İlişkilerde yaşanan problemler	f	41	50	58
	%	14.8	12.0	13.9
Eğitim Sürecinde karşılaşılan problemler	f	18	52	47
	%	9.8	12.5	11.3
Kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler	f	1	8	22
	%	0.2	1.9	5.3
Dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler	f	2	2	10
	%	0.5	0.5	2.4
Türkçenin kullanılmasında yaşanan problemler	f	72	62	76
	%	17.3	14.9	18.3
Diğer (genel olarak etnik ayrımcılık yapılması)	f	-	3	2
	%	-	0.7	0.5
Problem yaşamayanlar	f	139	162	173
	%	33.4	38.9	41.6
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Örneklem grubuna etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlarını 1,2,3 şeklinde önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Buna göre örneklem grubunun etnik kimlikten kaynaklanan en önemli sorunlarının dağılımı şu şekildedir; %27.6'sı işsizlik problemi, %17.3'ü Türkçenin kullanılmasında yaşanan problemler, %14.8'i sosyal ilişkilerde yaşanan problemler, %9.8'i eğitim sürecinde karşılanan problemler, %6.7'si mesleki kariyerde yükselme, %0.5'i dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler, %0.2'si kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemleri etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli problem olarak sıralamışlardır.

Genel olarak bakıldığında Kosovalı Türklerin etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli sorunlarının işsizlik (%27.6) olduğu görülmektedir ki, bu durum hanesinde iş arayan birey olduğunu söyleyenlerin örneklem grubunun yarısından fazlasını oluşturmasıyla paralellik göstermektedir. Bunun yanı sıra örneklemin en az sıkıntı yaşadıkları alanının dini inançlarının uygulanmasında olduğu görülmektedir, ki bu sonuç Kosovalı Türklerin toplumdaki hakim grubu oluşturan Arnavutların büyük bir kısmı ile aynı dini paylaşmasıyla ilişkilidir.

Tablo 13: Kosova'nın En Önemli Sorunları

Kosova'nın Sorunları		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Sosyal adaletsizlik	f	22	30	24
	%	5.3	7.7	6.2
Sanayileşme	f	11	31	18
	%	2.7	7.9	4.7
İşsizlik	f	303	33	18
	%	73.4	8.4	4.7
Yolsuzluk/rüşvet	f	4	39	16
	%	1.0	9.9	4.2
Nüfus artışı	f	1	6	2
	%	0.2	1.5	0.5
Eğitim ve sağlık kurumlarındaki aksaklıklar	f	15	92	56
	%	3.6	23.5	14.5
İnsan hakları ihlalleri	f	20	83	92
	%	4.8	21.2	23.9

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Çevre kirliliği	f	-	5	7
	%	-	1.3	1.8
Ahlaki çöküntü	f	3	10	15
	%	0.7	2.6	3.9
Dini duyguların zayıflığı	f	5	17	42
	%	1.2	4.3	10.9
Gelir eşitsizliği	f	4	17	46
	%	1.0	4.3	11.9
Kosova'nın geleceğinin belirsizliği	f	11	17	29
	%	2.7	4.3	7.5
Elektrik kesintisi	f	3	9	17
	%	0.7	2.2	0.8
Ekonomi	f	-	1	-
	%	-	0.5	-
Emekli maaşlarının düzenli ödenmemesi	f	-	2	3
	%	-	0.3	4.4
Hepsi	f	11	-	-
	%	2.7	-	-
Cevapsız	f	3	24	31
	%	0.7	2.3	7.5
<i>Toplam</i>	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklem grubundan Kosova'nın en sorunlarını 1,2,3 şeklinde önem derecesine göre sıralamaları istendiğinde; ilk sıradaki sorunların başında işsizlik (%73.4) gelmektedir, bunu ikinci önemli sorun olarak eğitim ve sağlık kurumundaki aksaklıklar (%23.5), üçüncü önemli sorun olarak ise insan hakları ihlalleri (%23.9) izlemektedir. İşsizliğin %73.4 gibi yüksek bir oranla ilk sorunu oluşturması, işsizliğin etnik kimlikten kaynaklanan ilk sorunu oluşturması ve örneklemin yarısından çoğunun hanesinde iş arayan birey olması birbirini destekleyen sonuçlardır.

Bunun yanı sıra Mamuşa Belediye Başkanı, Mamuşa'nın temel sorunlarını ve sorunların çözümü için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır;

- Sulama sisteminin yetersizliği,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- Köy içindeki ve köyü ana yola bağlayan yolun bir an önce onarım gerektirmesi ve köyün içinden geçen yolun ana yola bağlanması,
- Yeni bir okula ihtiyaç duyulması,
- Köye yatırım yapılması,
- Organize sanayi bölgesi kurulması.

Tablo 14: Türkiye Cumhuriyeti ve Kosova Yönetiminden Beklentileri Olup/Olmadığı

Türkiye ve Kosova'dan Beklenti		f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkiye	Var	377	90.6	95.4
	Yok	18	4.3	4.6
	Toplam	395	95.0	100.0
	Cevapsız	21	5.0	
	Toplam	416	100.0	
Kosova	Var	319	76.7	79.0
	Yok	85	20.4	21.0
	Toplam	404	97.1	1000.0
	Cevapsız	12	2.9	
	Toplam	416	100.0	

Tablo 14'den de görüldüğü gibi örneklemin, Türkiye'den beklentisi olanların oranı (%95.4), Kosova'dan beklentisi olanlardan (%79) daha yüksektir. Bu oranlardan örneklem grubunda Türkiye'den beklentinin, kendi yönetimlerinden beklentiden daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 15: Türkiye'den Beklenti Konuları

Türkiye'den Beklenti Konuları	Evet	Hayır	Toplam
Maddi destek	184	232	416
	44.2	55.8	100.0
Manevi destek	340	76	416
	81.7	18.3	100.0
Eğitim desteği	38	378	416
	9.1	90.9	100.0

Örneklem grubunda Türkiye'den maddi destek (Türk iş adamlarının yatırım yapması, Kosovalı Türklere maddi destek verilmesi, çifte vatandaşlık hakkının verilmesi) bekleyenlerin oranı %44.2, manevi destek (Kosovalı Türklere sahip çıkılması, Türk taburunun (K-FOR) Prizren'den ve Kosova'dan gitmemesi) bekleyenlerin oranı %81.7 ve eğitim desteği (Türkçe eğitim için kitap desteği, üniversite sınavında Kosova Türk öğrencileri için kontenjanın arttırılması) bekleyenlerin oranı ise %9.1'dir. Görüldüğü gibi Türkiye'den manevi destek bekleyenlerin oranı en yüksektir. Kosova'dan beklenti konularına bakıldığında ise, maddi destek (işsizlik sorununun çözülmesi, ekonominin düzelmesi, emeklilik maaşlarının düzenli ödenmesi, elektrik ve su kesintisinin giderilmesi) bekleyenlerin oranının (%38.2), manevi destek (Türkçenin resmi dil statüsü kazanması, etnik ayrımcılık yapılmaması) bekleyenlerden (%25.2) daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgular, örneklemin Türkiye'den daha çok manevi destek beklerken, kendi devletlerinden daha çok maddi destek beklediklerine işaret etmektedir.

KTÖD Başkanı, Kosova'daki ekonomik sorunları ve bu sorunlara ilişkin Türkiye ile ilişkilerini ve Türkiye'den beklentilerini şu şekilde belirtmektedir (KTÖD Başkanı ile yapılan görüşme, Prizren-07.04.2006):

“Gençlerimizin Türkiye'den mezun olduktan sonra dönmelerini çok istiyoruz. Onlarda bu fedakarlığı ben görmüyorum maalesef (...) 1951 yılından bu yana Kosova Türkleri, Türkiye'de eğitim görme hakkına sahip olduğu günden bu yana devamlı sorunlarımız, isteklerimiz, arzularımız dile getirilmiştir, fakat Kosova Türk öğrencilerinin Türkiye'ye gittikten sonra Kosova'ya

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

dönme ve burada yaşama şartlarının yaratılması için bir şekilde Türkiye'den destek istiyoruz hepimiz. Mesela iş adamları olabilir. Buralarda bir iş yeri açıldıktan sonra tabii ki ailesini burada bırakıp Türkiye'ye çalışmaya gitmez. Ama çok doğaldır ki, orada tıptan mezun olmuş ve 5-6 yılını vermiş gelip burada 200 Euro maaşa çalışmayı hiçbir gencimiz kabul etmez. Çünkü eskiden, bizden önceleri bize ders veren öğretmenlerimiz çok fazla fedakarlık yapmış, ailelerini unutmuş, çok az bir maaşa çalışmış bizleri yetiştirebilmek için ve şimdi hazıra oturmuş öğrencilerimizden de biraz fedakarlık bekliyoruz (...) Türkiye ile ilişkilerimiz elbette vardır. Zaten biliyorsunuz burada öğretmenlerin maddi durumları çok fazla iyi olmadığı için biz devamlı hem maddi, hem de manevi desteği Türkiye'den görüyoruz ki, kitaplar, onun dışında öğretmenlerimizin bilgilerini geliştirmek ve yenilemek amacıyla seminerler çok fazla yapıyor. Öğretmenlerimiz katılıyor işte TİKA'dır, AKV'dir ve MEB'ndan destek vardır ve onlarla sıkı bir işbirliği içerisindeyiz. Birçok konuda danışmanlık için onlara başvuruyoruz (...) T.C'den ise Türkiye dışında bulunan Türkler olarak her zaman eğitime destek vermelerini bekliyoruz ki, Türkiye'den büyük öğrenci projesiyle 1992 yılından bu yana 600'e yakın öğrencimiz mezun olmuştur. Çocuklarımızı Türkiye'de okutmak bizim için çok büyük bir şans bu açıdan Türkiye'ye minnettarız."

Gerçek Derneği Başkanı'nın ise, Kosova'daki ekonomik durum hakkında görüşleri ve bu duruma ilişkin çözüm önerileri şu şekildedir (Gerçek Derneği Başkanı İle yapılan görüşme Priştine-07.05.1006):

"Ekonomik şartları çok ağır buranın (...) Priştine Türkleri için en büyük sorun, darbeyi yiyen en büyük kısmın Türk halkı, Türk milleti olmasıdır. Tabii ki diğerleri de burada bu ekonomik durumdan sıkıntı çekiyor. Ama bizim insanlarımız daha önceden daha fazla memur olarak çalıştıkları için bu durumda kendilerini pek bulamadılar ya da buldurmadılar denebilir. Savaştan sonra Priştine'ye çok gelen oldu. Priştine nüfusu 200.000 iken birdenbire savaştan sonra 700.000'e fırladı. Bunun aşağı yukarı 3.000 civarı Türk nüfus. Burada Türklerin çoğu hakikaten işsiz kaldı bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

sefer. Ekonomik durumları çok ağırdır. Biz Gerçek olarak birçok yardımlaşma kampanyaları örgütledik. İstanbul'da kardeş derneğimiz var, İstanbul Priştine Derneği, onlar aracılığıyla Ramazan Bayramlarında bir parça para, kurban eti dağıtılır. Geçenlerde mesela 400-450 aileye kadar et dağıtımı yapıldı bu da büyük bir organizasyon oldu. Bir de mesela buradaki Kosova Türk polis kontenjanı (150 civarında polis), UNMIK'te çalışan polis arkadaşlarımız da kendi ekonomik durumlarına göre bazı yardımlar yaptılar çocuklarımıza. (...).Sanıyorum ki çifte vatandaşlık, Türk milleti için birçok problemi çözmüş olacaktır. Dersiniz ki çifte vatandaşlığı alacak gidecek ve burada Türk kalmayacak. Bu düşünceler yanlış olabilir, bunun daha derin bir analizini yapmak lazım. Niye dersiniz, zaten dünyada ekonomi globalleşiyor bizim bir yerde kalmamız ya da ille de Türkiye'de kalmamız global ekonomi açısından bakacak olursanız mecburi değil. Çünkü insan nerden ekmek parasını çıkartırsa orada kalacak. Çifte vatandaşlık ayrı bir konu. Birincisi burada yaşayan Türklerin güvenini sağlamak için, ikincisi buradaki ekonomi ilişkilerini çok daha yüksek bir düzeye çıkarmak için önemli bir konu. Çifte vatandaşlık olursa Türkiye ile Kosova arasındaki ilişkiler çok daha rahat gidebilir. Bu adamlar buradan gider Türkiye'den mal getirir. Türkiye'de de problemi olmaz, Kosova'da da problemi olmaz, yani ekonomi açısından çok güzel olaylar olur. Biz buradan mesela, Türkiye'ye kalkıp gitsek varımızı yoğunu satmış olacağız. O zaman burada ne evimiz kaldı diyebiliriz, ne de eserimiz kaldı. Çifte vatandaşlık ayrı bir olaydır. Burada evini satacak satmaz, çifte vatandaşlığın o konuda düşünülmesi lazım, istediği zaman Kosova'ya gelir (...). Yardımlara gelince burada işte Türkiye'den beklentilerimiz ister ekonomik, ister kültürel olsun vakıf kurulması lazım. Çok da vakıf gerekmez ama bir iki tane çalışacak vakıf, bu vakıflarla maddi yardımlar çok daha kolay sağlanabilir. Karşı tarafta çok daha farklı bakabilir. Bu Türkiye devleti değil vakıf yardımı olur (...) Bizim en büyük sorunumuz eğitimidir. Kitap problemi, öğretmen problemimiz var. Öğretmenlerimiz yeterince sayıda olsa bile maddi durumları çok kötü. Nasıl yardım edeceğiz, nasıl yapacağız biz bu problemi çözemiyoruz. Bu konuda mesela Arnavutlar'ın Miloseviç döneminde öğretmenlere

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

destekleri model alınabilir. Miloseviç onlara para vermeyince onlar kendileri örgütlendiler, kendileri aralarında para topladılar. Hatta paralel sistem olarak hükümetten daha fazla maaş verdiler. Ben paralel sistem demiyorum, hatta Kosova eğitim sistemin içinde olsun, ama model olsun diyorum. Bu öğretmenlere yardım yapılması gerekiyor. Mesele KTÖD'ne yardım yapılabilir. Biz yapmak isteriz ama paramız yok. Vakıflar aracılığıyla öğretmenler desteklenebilir. Öğretmenlere destek sunulmalı ki çocuklarımız daha iyi yetişebilsinler.”

Kosovalı Türklerin, dünyadaki diğer Türklerle kendilerini birbirine bağlayan ortak unsurları ortaya çıkarmak amacıyla; “Türk dünyasını birbirine bağlayan unsurların neler olduğu” sorulduğunda alınan cevaplar şu şekildedir:

Tablo 16: Türk Dünyasını Birbirine Bağlayan Unsurlar

Türk Birbirine Bağlayan Unsurlar	Dünyasını Bağlayan		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Ekonomik ilişkiler	f		18	3	4
	%		4.3	0.7	1.0
Türkçe/Anadil	f		187	125	40
	%		45.2	30.3	9.7
Ortak tarihi anılar	f		25	61	61
	%		6.0	14.0	14.8
Müslümanlık	f		95	93	47
	%		22.6	22.6	11.4
Ortak yurt inancı	f		3	17	9
	%		0.7	1.5	2.2
Örf, adet, gelenek ve görenekler	f		6	58	145
	%		1.4	15.8	35.1
Milliyetçilik bağı	f		80	55	107
	%		19.3	14.1	25.1
Cevapsız	f		2	4	3
	%		0.5	1.0	0.7
Toplam	f		416	416	416
	%		100.0	100.0	100.0

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Buna göre Türk toplumunu bir arada tutan birinci önemdeki unsurları; %45.2'si Türkçe, %22.6'sı Müslümanlık, %19.3'ü milliyet bağı, %6'sı ortak tarih anılar, % 4.3'ü ekonomik ilişkiler, %1.4'ü örf ve adetler, gelenek ve görenekler ve %0.7'si ortak yurt inancı olarak sıralamışlardır.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada Kosova'da yaşayan Türk topluluğu, sosyo-ekonomik açıdan analiz edilerek, ekonomik sorunlarına yer verilmiş ve sorunlarıyla ilgili olarak Türkiye'den beklentilerine değinilmiştir. Buna göre örneklem grubunun haneye giren aylık gelirlerinin oldukça düşük olduğu halde, bu durumun Kosova'nın geneli için geçerli olması nedeniyle diğer ailelere göre gelir durumlarını yarısından çoğunun (%58.4) "orta" olarak tanımladığı dikkat çekmektedir. Örneklemin %77'si gibi büyük bir oranının, temel uğraş dışında ek geliri yoktur. Büyük bir çoğunluğu (%81.7) herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almadığı için, çocuklarının yaşlılıkları için güvence olduğunu düşünmektedirler. Bu anlamda çalışmamızdan elde etmiş olduğumuz sonuç, çocuğun değeriyle ilgili olarak, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almamanın, çocuğa verilen değeri psikolojik olmak yerine, ekonomik bir değere dönüştürdüğü (Kağıtçıbaşı 1991) şeklindeki çalışma sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. Örneklem grubunun %54.3 gibi büyük bir oranının oturdukları evin mülkiyeti aile büyüklerine aittir. Örneklem grubundakiler, kazandıkları paranın büyük kısmını, evin ihtiyaçları ya da çocuklarının eğitimi gibi temel ihtiyaçlarda harcamaktadırlar. Bu bağlamda tasarruf yapma oranının çok düşük (%1.9) olduğu ve örneklem grubunun %56'sı gibi yüksek bir oranının hanesinde işsiz birey bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Kosovalı Türklerin %66.3'ü etnik kimlik kaynaklı sorun yaşamakta, bu sorunların başında ise %27.6 ile işsizlik ilk sırada gelmektedir. Benzer olarak işsizlik, Kosova'nın geneli için de en önemli sorun olma özelliğini korumaktadır. Örneklemin neredeyse tamamı (%95.4) sorunlarının çözümü için Türkiye'den destek beklemekte; bu desteğin büyük kısmını ise %81.7 oranıyla manevi destek oluşturmaktadır. Bu sonuç, örnekleme "Türk dünyasını birbirine bağlayan unsurlar nelerdir?" şeklindeki sorunun cevabıyla da desteklenmiştir. Buna göre örneklemin büyük bir kısmı, Türkleri birbirine bağlayan unsurlar olarak Türkçe, Müslümanlık ve milliyet bağı sıralamışken; ekonomik ilişkilerin Türkleri birbirine bağlayıcı unsur olduğunu düşünenlerin oranı %4.3'tür.

Gelecekte Kosova'da Türk varlığının korunabilmesi için, Türkiye'den ve Türkiye Türklerinden gelen desteğin artırılması

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

gerekmektedir. Söz konusu destek sayesinde Kosovalı Türklerin kendilerine güvenlerinin artmasıyla, asimilasyon sürecine dahil olmalarının önüne geçilebilir. Aksi takdirde Kosovalı Türkler kendilerini, akraba devletleri tarafından dışlanmış hissedecekler, bu da onların etnik kimliklerine yabancılaşmaları ve çoğunluk toplumuna asimile olmalarını hızlandıracaktır.

Ekonomik problemler, etniler arasında kimlik değiştirme olgusuna yol açabildiği gibi, etnik gruplar arasında çatışmaya da neden olabilmektedir. Örneğin, Tito'nun komünist modeli, 1980'li yıllarda yükselen enflasyon, yüksek işsizlik oranı ve artan etnik adaletsizliklerle sonuçlanan ekonomik krize neden olmuş (Limenopoulou 2004, 8); ekonomik sorunlar ise komünist rejim sonrasında çıkan etnik çatışmalarda rol oynamıştır. Ekonomik sorunların, etnik sorunları kışkırttığı sonucuna vardığımızda, günümüz Kosova'sında hakim olan ekonomik koşulların hem Türkleri, hem de diğer etnik azınlıkları derinden etkilediği gözlenmekte; bu nedenle gelecekte Kosova'yı bekleyen ihtimallerden birisinin etnik çatışmaların artması olduğunu düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- AGIT, Kosova Misyonu. Demokratikleşme Bölümü, Azınlıkların Sesi, Kosova, 2002.
- ANAR, Erol, Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli halklar ve Türkiye, İstanbul: Belge Yayınları, 1997.
- ANDREWS, P.Alford, Türkiye'de Etnik Gruplar, İstanbul: Ant Yayınları, 1992.
- ARSAVA, Ayşe Füsün, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.
- BARTH, Fredrik, Etnik Gruplar ve Sınırları, (Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.
- BOAS, Franz, Race, Language and Culture, New York: The Free Press, 1940.
- BOAS, Franz, General Anthropology, Boston, 1938.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- CAPORTÍ, F., Study On The Rights of Persons Belonging To Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Rev 1, para 568,1979.
- ÇAKILLIKOYAK, Hüseyin, Diasporada Ermeni Kimliği, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005.
- GÜVENÇ, Bozkurt, İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- ISAJİW, Wsevolod. W., "Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework, Challenges of Measuring An Ethnic World, Science, Politics and Reality: Proceedings of The Joint Canada-United States Conference On The Measurement of Ethnicity", Statistics Canada and U.S Bureau of The Census, Washington D.C: U.S Government Printing Office, 1993: 407-27
- ISAJİW, Wsevolod. W., "Ethnic-Identity Retention", Ethnic Identity and Equilaty: Varieties of Experience In A Canadian City, (Ed. R. Breton, et. al.), Toronto: University of Toronto Press, 1990: 35-38.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, İnsan, Aile, Kültür, Ankara: Remzi Kitabevi, 1991
- KORO, Bedrettin, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Türklerin Balkanlara Yerleşmeleri I", Sofra Dergisi, Sayı 3, 8, Prizren, 1994.
- KUT, Şule, Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- LİMENOPOULOU, K., "Amnesty International's Concerns For The Human Rights of Minorities In Kosovo", Winners And Losers Among The Minority Groups In Former Yugoslavia, Kosovo, 29 April 2004.
- MALCOLM, Noel, Kosova : Balkanları Anlamak İçin, (Çev. Özden Arıkan), İstanbul: Sabah Kitapları, 1999.
- MALİNOWSKİ, Bronislaw, A Scientific Theory of Culture and Other Essays, Durham: University of North Carolina Press, 1944: 177-222.
- ORAN, Baskın, Küreselleşme ve Azınlıklar, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000.
- PATAI, Paphael, Society, Culture and Change In The Middle East, Cilt 1, 1970.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- SEVİMLİ, İbrahim, Kimliksiz Cemaatler, Konumları, Sorunları ve Gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu Kökenliler, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000.
- SMİTH, Anthony D., The Ethnic Origins of Nations, Oxford: Blackwell, 1986.
- THEODORSON, G.A., ve THEODORSON A.G., A Modern Dictionary of Sociology, New York: Harper and Row, 1969.
- UNMIK, Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu, ACFC/OP/I(2005)004, Strassburg, 2005.
- UNMIK, United Nation Shadow Report, Kosovo: Priştine, 2005.
- UNMIK, Municipality of Prizren, Development Agenda, Municipality Public Information Office, April 2002.
- UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, Priştine, 15 Mayıs 2001.

www.kosovamamusa.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*